

Nebojte se otevřít školu rodičům

Spolupráce školy a rodiny jako prevence předčasných odchodů ze vzdělávání II

DANIELA BÜCHLEROVÁ

Předčasné odchody ze vzdělávání, tedy situace, kdy žák opouští vzdělávací systém před dokončením 9. třídy základní školy nebo vypadává ze studia v průběhu střední školy a nedosáhne tak fakticky žádné kvalifikace, jsou závažným problémem s komplexním celospolečenským dopadem (Matoušek, 2019).

V první části našeho příspěvku (*Školní poradenství v praxi* 3/2022) jsme představili zahraniční zkušenosti se zvýšením participace rodiny na vzdělávání, v této části se zaměříme na podněty pro české školství.

Možnosti kontaktů mezi školou a rodinou

Zatímco domácí zapojení rodičů a podpora utvářením vhodného prostředí je u nás obecně akcentováno a považováno za velmi důležité, angažovanost rodičů v životě školy je zatím spíše opomíjena. V této oblasti chybí v českém – stejně jako například v německém – prostředí tradice a je zde pocítována častá nejistota z obou stran. Zástupci školy se potýkají s nedostatkem ověřených nástrojů a praxe pro zapojení rodičů, rodiče zase se zakořeněným hierarchickým přístupem vzdělávacího systému a nedostatkem zkušeností s občanskou angažovaností v širší komunitě.

Vycházíme-li z premisy, že zásadní součástí prevence školního neúspěchu a předčasného odchodu ze vzdělávání je hlubší zapojení rodin ohrožených žáků do procesu vzdělávání a jejich spoluvytváření školy, popíšme základní možnosti školy vedoucí k navázání efektivních kontaktů s rodiči.

Formální kontakty

- Třídní schůzky
- Konzultační hodiny pro rodiče
- Konzultační dny pro rodiče
- Tripartitní schůzky
- Formální korespondence

Základním prostředkem školy a pedagogických pracovníků pro spojení s rodiči jsou formální kontakty. Formální kontakty nutně nevyžadují atmosféru důvěry a dobré sociální klima ani zvýšenou aktivitu ze strany učitelů a především rodičů. Lze je tedy pěstovat v jakémkoliv prostředí s jakýmkoliv zdroji. I zde však lze postupovat tak, aby se zvýšila

angažovanost rodičů. Zásadní je uplatňovat při formálních kontaktech **partnerský přístup** a eliminovat nadřazenou roli školy nad rodiči. Rovněž je třeba myslet na použití **vhodného komunikačního stylu**, kterému porozumí všichni, včetně rodičů ze znevýhodněného prostředí. K navázání užšího vztahu s rodiči přispívá také vhodné prostředí, v němž se formální kontakty konají. Doporučuje se například zavedení konzultačních místností, které poskytnou rodičům i učitelům dostatečné soukromí. V neposlední řadě je třeba brát ohled na **časové možnosti rodičů** – zejména těch ze znevýhodněného prostředí, kteří obvykle nedisponují flexibilní pracovní dobou – a přizpůsobit nabídku konzultačních hodin či třídních schůzek jejich možnostem. Je tedy vhodné nabídnout konzultace například ve večerních hodinách.

Formální kontakty školy a rodičů jsou nezbytnou součástí vzdělávacího procesu, často však vedou k pasivnímu vztahu mezi oběma stranami, který je vyvolán zejména tím, že se komunikace omezuje na jednostrannou výměnu informací, upřednostňují se kolektivní kontakty, interakce obou stran je v nedostatečné frekvenci a obvykle iniciovaná problémem. Je tedy důležité si i v rámci těchto kontaktů uvědomovat potřebu poskytnutí dostatečného prostoru rodičům a individuální práce s rodinami a žáky.

Neformální kontakty

- Individuální korespondence
- Telefonáty
- Spontánní rozhovory
- Domácí návštěvy
- Schůzky rodičů a učitelů v mimoškolním prostředí
- (Tematické) rodičovské kavárny
- Kontakty na školních akcích: Oslavy, festivaly, divadlo, koncerty
- Účast a pomoc rodičů při pořádání akcí
- Zapojení rodičů do výuky a projektů
- Pozvání na pozorování výuky či prezentace
- Získávání zpětné vazby od rodičů

- Spolurozhodování rodičů: školní rada, školní konference, třídní rada, předmětová konference
- Vzdělávání a školení rodičů
- Rodinná portfolia

Kromě povinných formálních schůzek a kontaktů s rodiči je důležité pěstovat také kontakty neformální. V této oblasti má česká školní praxe zatím značné rezervy, které vycházejí jak z tradic našeho vzdělávání a kultury, tak z omezených možností (jsou limitovány personálními i materiálními zdroji škol). Na tomto místě je možné vidět prostor pro větší využití poradenských profesí ve školách, které se mohou organicky zapojit do rozvíjení vztahů mezi školou a rodinou a vhodně tak podpořit učitele.

Neformální kontakty jsou významné pro vytváření důvěry mezi učiteli, rodiči ale i žáky, umožní pedagogům lepší poznání individuálních možností a potřeb rodin, a tedy i žáků. Podobně pak rodinám pomohou v lepším pochopení potřeb a nároků školy, které se pak promítne do jejich podpory vzdělávání svých dětí. Jak už bylo uvedeno výše, angažovanost rodičů, kteří jsou prostřednictvím neformálních kontaktů vtaženi do života školy, má jednoznačně pozitivní dopady na vzdělávání a další uplatnění jejich dětí.

Mezi nejčastěji využívané formy neformálních kontaktů patří v zahraničních praxích různé druhy **individualizované komunikace učitele a rodičů** – emaily, telefonáty, setkání, návštěvy v domácnosti, získávání zpětné vazby od rodičů. V souvislosti s neformálním setkáváním učitelů a rodičů mladších dětí se osvědčuje poměrně jednoduchý prostředek, kterým je vytvoření prostoru ve škole, kde se každodenně při doprovázení a vyzvedávání dětí může rodič s učitelem potkat a popovídat si. Například uspořádání šatny tak, aby byla součástí třídy.

Dále jsou to **komunitní akce školy**, které rodiče spoluvytvářejí nebo se jich jen účastní. V rámci akcí mohou rodiče navazovat bližší vztahy nejen s pracovníky školy, ale také s ostatními rodiči, což působí jako posilující prvek pro jejich angažovanost.

Participace rodičů může mít rovněž podobu **pozorování výuky** (naživo i on-line) nebo aktivního **zapojení** do ní. Rodiče se mohou účastnit různých tematických projektů, přispět k vyučování v rámci své odbornosti nebo posloužit jako asistence učitele při náročnějších výukových metodách či při doprovodu třídy na mimoškolní aktivity.

Specifickým druhem zapojení rodičů je participace na rozhodování, strategickém plánování či vytváření vzdělávacích

programů školy. **Spolurozhodování rodičů** se u nás děje prostřednictvím rad či sdružení rodičů, které je ovšem často výrazně formalizované a neznamená skutečnou účast na směřování školy. Větší zapojení rodičů, ale i obce a komunity do rozhodování o vývoji školy se obecně doporučuje a prezentuje jako jeden z významných prvků pro posílení identifikace rodiny, a tím i žáka se školou, které vede k lepším studijním výsledkům a menšímu riziku předčasného vypadnutí.

Zajímavým typem zapojení rodičů, které jsme zařadili mezi neformální kontakty, protože není obligatorní a stojí na jiných principech, než je vztah učitel – rodič, je **vzdělávání a školení rodičů**. Sem spadá také již zmiňovaný mentoring. Pro zájemce z řad motivovaných, ale i bezradných či sociálně znevýhodněných rodičů může být velmi přínosné vzdělávání a poradenství v otázkách rodičovství. Kurzy nebo workshopy o výchově a rodičovství mohou vést pedagogičtí či poradenská pracovníci školy i externí odborníci. Důležitým aspektem těchto akcí je rodičovská vzájemnost a poradenský potenciál, který mají sami rodiče. Při hledání vlastních cest, které vyhovují rodině, nechtějí rodiče na jedné straně zůstat sami, ale také nechtějí být jednostranně poučováni. Jejich nedílnou součástí je proto prostor pro diskusi rodičů mezi sebou a pro diskusi s učiteli.¹

Můžeme zde také zmínit praxe, které již předpokládají atmosféru vzájemné spolupráce a dobré klima ve škole: rodiče se např. zapojují do doučování dětí ve škole nebo fungují jako peer-mentori rodičů, kteří to v nějakém ohledu potřebují (Sacher, 2013).

Velmi zajímavým, byť parciálním a okrajovým, nástrojem pro zapojení rodiny je tzv. **rodinné portfolio**. V němž žák spolu s rodiči vytváří přehled o silných stránkách rodiny, jejich specifikách a zdrojích, které jemu i rodině umožní lepší sebereflexi a zacílení ve vzdělávacím procesu. Zároveň je prostředkem k nenásilnému seznámení s rodinným prostředím žáka a k výměně informací mezi školou a rodinou i žáky v rámci třídy.²

Zapojení žáka

Při snaze o vyšší angažovanost rodičů ve vzdělávání dětí nesmíme zapomínat také na samotnou osobu žáka či studenta. Pokud budou učitelé a rodiče spolupracovat bez jeho aktivní účasti, vystavují se riziku neúspěchu způsobeného jeho odporem. Kromě toho je zapojení žáka nezbytné pro budování vlastní odpovědnosti za vzdělání a další životní dráhu. Zapojení žáka je důležité ve dvou rovinách.

¹ Více ke vzdělávacím programům pro rodiče viz <https://www.triplep.de/de-de/startseite/>.

² Srov. Sacher 2013; konkrétní praxe Frankenschule Darmstadt (<http://www.frankenschule.com/scha/integration.html>).

KARIÉROVÉ PORADENSTVÍ

Za prvé je nutné jej **informovat o průběhu spolupráce s rodiči** a obsahu komunikace mezi učitelem a rodiči. K tomu slouží jednak tripartitní schůzky, kdy je kromě rodiče/rodičů a učitele přítomen hovor o prospívání ve škole i samotný žák, jednak vhodná komunikace učitele s žáky v rámci třídy. V praxi se vyskytují také tzv. večery pro rodiče a žáky, které mohou probíhat podobně jako třídní schůzky či naopak neformálním způsobem jako např. kavárny pro rodiče.

Za druhé je velmi důležité již od mladších let **vtahovat žáky do života školy i nad rámec učebních povinností**. Umožní se tak všem žákům bez ohledu na jejich studijní schopnosti zažít pocit potřebnosti a úspěchu podle jejich dovedností, zvýší se jejich identifikace se školou a prohloubí sociální kontakty v rámci komunity. V pozdějších letech, kdy už se žáci částečně osamostatňují od rodičů a prohlubují se také problémy v komunikaci s autoritami, je jejich včasné zapojení do mimovýukových aktivit jedním z potenciálů pro setrvávání ve škole nebo ochotů k pokračování ve studiu. Vhodným zapojením žáků se snižuje pocit frustrace a nechuti ke škole, který pozorujeme u většiny „dropoutů“.

Spolupráce s rodiči klade na pedagogy velké nároky a komunikace s nimi může být značně obtížná. Především při jednání s rodiči, kteří jsou ke spolupráci rezistentní, je proto důležité mít **jistotu sociální podpory**. Podporu mohou

někdy poskytnout jiní rodiče, kteří – například díky svým dobrým zkušenostem se spoluprací s učiteli a školou – angažovaně zasahují do problematických diskusí, zásadní je ale podpora kolegů a vedení školy. V tomto ohledu se osvědčují supervize zaměřené na vztahy mezi učitelem a rodiči i učitelem a žáky³.

Pokusili jsme se stručně popsat základní východiska spolupráce školy a rodiny a předložit argumenty pro potřebnost většího zapojení rodičů do vzdělávání dětí a potažmo do chodu školy. Přestože jde o náročnou práci mnohdy nad rámec povinností pedagogů a běh na delší trať, lze předpokládat, že se pozitivně promítne na studijních a kariérních drahách dětí i na životní spokojenosti jejich rodin. **Vyzkoušejte proto ve své škole některé z popsaných nástrojů a intervencí a nebojte se otevřít svou školu rodičům.**

Článek je výstupem projektu Implementace KAP JMK II, registrační číslo CZ.02.3.68/0.0/0.0/19_078/0017177 v rámci Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání.

ZDROJE

- MATOUŠEK, R. *Finanční dopady předčasných odchodů ze vzdělávání pro stát a jednotlivce*. Praha: Agentura pro sociální začleňování, 2019.
- SACHER, W. *Erziehungspartnerschaft mit Eltern: Grundlagen erfolgreicher Elternarbeit*. Hamburg, 2013.

Mgr. et Mgr. Daniela Büchlerová, socioložka, ve své výzkumné praxi se zaměřuje zejména na kvalitativní výzkum v oblasti chudoby a sociálního začleňování

Hledáte zaměstnance?

Hledáte práci?

Celá ČR

www.edujob.cz

³ Srov. Bauer, 2007; Bauer, Unterbrink a Zimmermann, 2007 – cit. in: Sacher, 2013.